

I Archieven van de overheid

Gemeentearchieven

Archieven vormen de neerslag van het functioneren van een (overheids)orgaan of instelling. Een archiefinventaris is de systematische beschrijving van de bestanddelen van een archief. Die systematiek is b.v. terug te vinden in de verdeling van de gemeentelijke archiefinventaris in *Stukken van algemene aard* en *Stukken betreffende bijzondere onderwerpen*. De stukken van algemene aard hebben betrekking op een veelheid van onderwerpen die de organisatie en taken van de gemeente betreffen. Voorbeelden: notulen, jaarverslagen, bekendmakingen enz. De stukken betreffende bijzondere onderwerpen gaan in eerste instantie over allerlei onderwerpen die de gemeente als bestuursorgaan betreffen, zoals b.v. het grondgebied, financiën, eigendommen, personeel, enz. Vervolgens komt specifiek de gemeentelijke taakuitoefening aan bod met onderwerpen als: openbare orde, volksgezondheid, ruimtelijke ordening en volkshuisvesting, maatschappelijke zorg, onderwijs, recreatie, cultuur, enz. Meestal wordt de archiefinventaris afgesloten met een hoofdstukje *Gedeponeerde archieven*. Dit zijn archieven van gemeentelijke diensten en bedrijven, commissies, instellingen enz. die onder de vlag van de gemeente hebben gefunctioneerd.

Hieronder de indeling van een gemeentelijke archiefinventaris met enkele voorbeelden:

- I Stukken van algemene aard: notulen, besluiten, verordeningen, jaarverslagen
- II Stukken betreffende bijzondere onderwerpen:
 - A. Organisme grondgebied, verkiezingen, financiën, personeel
 - B. Taakuitoefening openbare orde, burgerlijke stand, belastingen, volksgezondheid, verkeer en vervoer, onderwijs, sport, cultuur, militaire zaken, enz..
- III Gedeponeerde archieven

In het Regionaal Archief Alkmaar (RAA) worden navolgende gemeentelijke archieven beheerd:

- Oud archief Bergen, 1464-1813 (zie ook 'Bergense boedel 1735-1844' in Familiearchief Van Foreest 1422-1979, inv.nr's 263-286)
- Secretarie-archief Bergen, 1811-1921
- Secretarie-archief Bergen, 1922-1969 (+ afzonderlijk grondtransacties 1906-1970)
- Gemeentearchief Bergen, 1970-1979
- Gemeentearchief Bergen, 1980-2000
- Gemeentewerken Bergen, 1902-1992
- Hinderwetvergunningen Bergen, 1930-2000
- Bouw- en sloopvergunningen, 1901-2014

Rijksarchieven

Een andere categorie archieven is die wel in Bergen ontstonden, maar naderhand overgingen in Rijkseigendom.

1. De kerkelijke doop-, trouw- en begraafboeken. Bij de invoering van de burgerlijke stand in 1811 werden de voorgaande kerkelijke registers van dopen, trouwen en begraven beschouwd als retro acta, d.w.z. voorlopers van de ingevoerde burgerlijke stand. Om die reden werden deze registers ingenomen en overgebracht naar archiefbewaarplaatsen van Het Rijk. Omdat het RAA voldoet aan wettelijke eisen van archiefbeheer, zijn deze registers door Het Rijk in bruikleen aan het RAA gegeven. Medewerkers van het RAA hebben deze registers in het verleden geklapperd, zodat alfabetisch op naam kan worden gezocht in deze doop-, trouw- en begraafregisters.

Van de 'Gereformeerde' kerk (Ruïnekerk) zijn aanwezig het doopboek van 1644-1811, en het ondertrouw en trouwboek 1645-1805.

Van de R.K. Petrus en Pauluskerk zijn aanwezig de doopinschrijvingen van 1721-1811, en de trouwinschrijvingen van 1721-1811.

Ondertrouw- en trouwboeken van het Gerecht (met bijlagen), 1637-1811.

Archief gaarder en gekwalificeerde: voor wat betreft aangifte impost (=belasting) op trouwen 1737-1805, ondertrouwboek Gerecht 1806-1808, aangifte impost op begraven 1717-1805, en register van overledenen voor de invordering van belasting op het successierecht, 1806-1808.

N.B. Dit stukje gaardersarchief maakt formeel deel uit van het Gaardersarchief Bergen 1669-1811, maar werd gezien het onderwerp van belastingheffing bij dit onderdeel opgenomen.

2. Gaardersarchief Bergen, 1669-1811.

Dit archief werd gevormd door de dorpssecretaris, in zijn functie als gaarder van bepaalde gewestelijke belastingen of 'gemene landsmiddelen'. Hij hield aantekening van zijn ontvangsten, die hij afdroeg aan de ontvanger van de gemene landsmiddelen in het Noorderkwartier te Hoorn. Het ging om navolgende belastingen:

a. Collaterale successie, ingesteld 22 dec. 1598. Elke erfenis van onroerend goed werd belast met een 40^e penning, oftewel 2½%. Deze percentages werden naderhand verhoogd. In het RAA zijn aanwezig de registers van ontvangsten 1669-1681 en 1737-1806.

b. Belasting op de verkoop van onroerende goederen, los- en lijfrenten en kustingbrieven (hypotheekakten), eveneens ingesteld 22 dec. 1598, en belast met een 40^e of 80^e penning. In het RAA de registers van ontvangsten van de 40^e en 80^e penning, 1737-1786 en 1793-1811.

c. Rekeningen van de secretaris als gaarder. Dit betreft de imposten (belastingen) op de collaterale successie, de 40^e en 80^e penning en op trouwen en begraven. In het RAA aanwezig de rekeningen over 1755-1768, 1773-1776, 1779-1782, 1786 en 1791-1805.

3. Notarieel archief Bergen, 1692-1797, 1877-1925.

Met toestemming van het Hof van Holland kon men zich in de 17^e eeuw als notaris vestigen, al was hun aantal per standplaats beperkt. De notarispraktijk van toen betrof met name het opnemen van attestaties (verklaringen onder ede), opmaken van testamenten, afwikkeling erfenissen, opmaken boedelbeschrijvingen enz. Ten tijde van de republiek werden de protocollen van overleden notarissen overgebracht naar het rechthuis van hun woonplaats. De Wet op het notarisambt van 1842 legde de basis voor het huidige notariaat. Daarin werd ook bepaald dat notarissen de archieven (ouder dan 30 jaar) van hun voorgangers moesten overbrengen naar de rechtbank van hun arrondissement. Op deze manier zijn de notariële

archieven van Bergen via Het Rijk aan het RAA in bruikleen gegeven. Onderstaand de protocollen van navolgende notarissen die ter inzage zijn:

- Simon van der Meij, 1692-1745	C.P.F. van Bosstraeten, 1886-1892
- Klaas Zuijdscherwoude, 1737-1747	L. Top, 1892-1921
- Willem Lodewijk Ivangh, 1756-1797	F.W.A. van Riet, 1921-1925
- M. Gouverne, 1877-1885	

4. Oud rechterlijk- en weeskamerarchief Bergen, 1580-1816

In de vroegere rechtspraak is sprake van civiele of vrijwillige rechtspraak, zoals bij aan- en verkopen van onroerend goed, voogdij en boedelbeheer. Deze taken werden uitgevoerd door schout en schepenen, de schepenbank. De criminele rechtspraak omvatte b.v. diefstal, moord, ruzies enz. Bergen was een hoge heerlijkheid, zodat die rechtspraak in handen was van de vierschaar bestaande uit baljuw en leenmannen. In de Franse tijd werd met de Staatsgreep van 1798 definitief een scheiding aangebracht tussen bestuur en rechtspraak. De inlijving bij Frankrijk in 1810 bracht de Franse rechterlijke organisatie naar Nederland, die van kracht bleef tot aan de invoering van het Wetboek van Strafvordering in 1838. Zoals ook het geval was met de kerkelijke doop-, trouw- en begraafboeken en het gaardersarchief, werd ook het oud rechterlijk- en weeskamerarchief door Het Rijk beschouwd als retro acta van de landelijk ingevoerde wetgeving op het gebied van rechtspraak. Zodoende werd het Bergens Oud rechterlijk- en weeskamerarchief naar het Rijksarchief overgebracht, en later in bruikleen gegeven aan het RAA.

Criminele zaken, 1644-1811

Schepenrol, schepenakten, 1580-1811

Transporten en hypotheken, 1612-1811

Weeskamerarchief, 1580-1813

Als bijzondere rechtspraak is hier aan toegevoegd de Houtvesterij Bergen, 1661-1793. Dit instituut hield zich bezig met rechtspraak in jachtzaken en het verlenen van jachtvergunningen.

5. Waterschapsarchieven

De polders van Bergen kennen een lange geschiedenis, die teruggaat tot in de 16^e eeuw. Toch ontkwamen die niet aan het tijdsverschijnsel 'schaalvergroting', waardoor deze polders in 1966 opgingen in het Waterschap Bergen. En dat waterschap werd op zijn beurt in 1977 opgenomen in Waterschap Het Lange Rond. Daarmee was de schaalvergroting nog niet voltooid; per 1-1-2003 ging Het Lange Rond op in het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier.

Bergermeerpolder, 1569-1977	Damlanderpolder, 1673-1966
Sluispolder, 1604-1966	Philistijnse polder, 1712-1966
Noorder Reeker- en Mangelpolder, 1628-1966	Ver. van Polders en oningepolderde landen, 1860-1965
Zuurvenspolder, 1645-1965	Vier gecombineerde polders, 1927-1965
Zuider- en Midden Reekerpolder, 1649-1965	Waterschap Bergen, 1966-1976
Oudburgerpolder, 1657-1965	

II Niet-overheids archieven

1. Religie, familie en dienstverlening

- Archief Nederlandse Hervormde kerk Bergen (Ruïnekerk) 1694-1979.
- Archief R.K. Petrus- en Paulusparochie te Bergen 1850-1970
- Familiearchief Van Reenen, 1851-1981
- Familiearchief Hemelrijk (Jacob sr. en Jaap jr.), 1878-2018
- Familiearchief Sijpheer, 1927-2021
- Stichting M.A.D. van Reenen-Völterfonds, 1985-1989
- Kruisverenigingen in de regio Alkmaar, 1889-1994
- Vrienden van de Stichting Gezinsverzorging Bergen-Schoorl, 1977-1996
- Stichting Vluchtelingenwerk Bergen-Schoorl-Egmond, 1991-2008

2. Cultuur

- Koorvereniging Bergen, 1920-1988
- Toneelvereniging De Maskerspelers, 1922-1934
- Bergens Vrouwenkoor, 1954-1998
- Collectie monumentale werken Jaap Min, 1930-1987
- Kunstenaars Centrum Bergen (K.C.B.), 1947-1992
- Stichting Adriaan Roland Holstfonds te Bergen, 1958-1993
- Stichting Beeldende Kunst Bergen-Egmond-Schoorl, 1981-1997
- Stichting Vrienden van Kranenburgh, 1993-2014

3. Politieke bewegingen

- Nederlandsche Unie kring Bergen, 1940-1942
- V.V.D. Schoorl, later onderdeel V.V.D. Bergen, 1958-1963
- Partij van de Arbeid afd. Bergen, 1970-1990
- Tramcomité Bergen, 1948-1955
- Christen Democratisch Appèl (C.D.A.) met voorgangers afd. Bergen, 1973-1999
- Stichting Bergerbosch te Bergen, 1989-2012

4. Onderwijs en ontwikkeling

- Schoolbond te Bergen, 1905-1967

- Volksuniversiteit Alkmaar en omstreken, vanaf 1967 voortgezet als Volkshogeschool te Bergen, 1924-1988
- Collectie F. Zeiler betreffende Esperanto, 1931-2000
- Stichting Dorpshuis gevestigd te Bergen, 1939-1987
- Nederlandse Bond van Plattelandsvrouwen afd. Bergen, 1950-2005
- Stichting Muziekschool Bergen-Schoorl, 1963-1986
- Stichting Openbare bibliotheek te Bergen, 1964-2001
- Stichting Bibliotheek Kennemerwaard (samenwerkende bibliotheken van Alkmaar, Bergen,,Castricum en Heerhugowaard), 1990-2011

5. Sport, recreatie, toerisme

- Vereniging voor vreemdelingenverkeer (V.V.V.) te Bergen, 1908-1991
- Hotel Nassau-Bergen te Bergen aan Zee, 1908-1941
- Het Zonnehuis te Bergen aan Zee, 1918-1923
- Berger IJssport Vereniging, 1922-2011
- Vereniging Het Stille Strand te Alkmaar, 1924-1980

6. Ondernemingen

- Stoomtrammaatschappij Egmond-Alkmaar-Bergen, 1898-1923
- Bouw-Exploitatie-Maatschappij Bergen aan Zee (BEM), 1908-1978
- Stoomzuivelfabriek Wilhelmina, 1911-1915 (1923)